

Alexander Turyn, *Studies in the Manuscript Tradition of the Tragedies of Sophocles. Illinois Studies in Language and Literature*, vol. XXXVI, Nos. 1–2. Pps. XI+217. Urbana, Illinois, University of Illinois Press. 1952.

Τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον ἔχουν προκαλέσει αἱ βυζαντινὰ σπουδαὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν μας, ἅψ' ἐνὸς μὲν ἐδημιούργησε τὸν αὐστηρὸν μεσαιωνοδίφην, ὅστις τείνει εἰς τὴν μελέτην τῶν εἰδικῶν θεμάτων του, τὰ ὁποῖα θεωρεῖ ὡς αὐτοτελῆ ἐνότητα, ἅψ' ἑτέρου δὲ παρεκίνησεν ἄλλους νὰ μελετήσουν τὰ θέματά των ἐν σχέσει πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ τοιοῦτοτρόπως νὰ ρίψουν φῶς καὶ εἰς τὸ ἰδικόν των πεδίων ἐρευνῶν καὶ ἐπὶ τῆς τύχης τῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας. Τοιοῦτον εἶναι τὸ ὑπὸ κρίσιν ἔργον τοῦ Πολωνοῦ κλασσικοῦ φιλολόγου Alexander Turyn, γνωστοτάτου εἰς τοὺς ἐπιστήμονας τῆς Ἑλλάδος, ὅστις ἀνέλαβε νὰ μελετήσῃ τὴν χειρόγραφον παράδοσιν ἐνὸς βελτιωμένου κειμένου Ἑλλήνων τραγικῶν ποιητῶν. Ἡ μελέτη του περὶ τοῦ Αἰσχύλου ἐξεδόθη τὸ 1943 (*The Manuscript Tradition of the Tragedies of Aeschylus. Polish Institute Series. No 2. New York City, 1943*). Τώρα ἔχομεν τὴν μελέτην διὰ τὸν Σοφοκλέα καὶ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι ἡ μελέτη διὰ τὸν Εὐριπίδη θὰ δημοσιευθῇ μετ' οὐ πολὺ.

Ὁ Turyn ἐργάζεται μὲ μαθηματικὴν ἀκρίβειαν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὰς λεπτομερείας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον κάμνει τὸ βιβλίον του πολύτιμον καὶ διὰ τὰ ἐπὶ μέρους συμπεράσματα καὶ διὰ τὴν μεθοδολογίαν του. Εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον συνοψίζει τὰ συμπεράσματα τῶν παλαιότερων του ἐρευνῶν τῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Μανουὴλ Μοσχοπούλου («The Sophocles Recension of Manuel Moschopoulos», *Transactions of the American Philological Association* LXXX (1949), pp. 94–173; «The manuscripts of Sophocles», *Traditio* II (1944), pp. 1–41). Ὁ Βυζαντινὸς φιλόλογος ἐξέδωκε τρία δράματα, *Αἶαντα*, *Ἡλέκτραν*, *Οἰδ. Τύραννον*, περὶ τὸ 1290, μετὰ πρωτοτύπων σχολίων (τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν χαρακτηριστικὴν ἀρχὴν *οἰκείως*) καὶ μετὰ διορθώσεών τινων, ὁ σκοπὸς τῶν ὁποίων εἶναι νὰ προσαρμωθῇ τὸ κείμενον πρὸς τοὺς κανόνas τοῦ λαμβικοῦ τριμέτρου. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν αὐτὴν ἠκολούθησεν ἡ τοῦ Θωμᾶ Μαγίστρου, κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Ἡ ἐργασία τοῦ Θωμᾶ συνίσταται εἰς σχόλια εἰς τὸν *Αἶαντα*, *Ἡλέκτραν*, *Οἰδ. Τύραννον* καὶ *Ἀντιγόνην* (μετὰ τῆς χαρακτηριστικῆς ἀρχῆς *ἡγουν πειραθῆναι*), καὶ εἰς ἐκτενεῖς παραφράσεις τοῦ κειμένου. Οἱ κριτικοὶ του νεωτερισμοὶ εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀτυχεῖς. Ὁ Turyn ἐπιχειρεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Θωμᾶς ἐξέδωκε καὶ τὰ τρία ὑπόλοιπα δράματα. Διὰ τὸν *Οἰδ. ἐπὶ Κολωνῶ* χρησιμοποιεῖ εἰς ἀπόδειξιν τὸν τίτλον εἰς τὸν κώδικα Paris Ancien fonds grec 2711, fol. 148v «Υπόθεσις τοῦ ἐπὶ Κο-

λωνῶ Οἰδίποδος· διωρθώθη δὲ καὶ αὕτη παρὰ τοῦ αὐτοῦ μαγίστρου». Διὰ τὰ ὑπόλοιπα δύο ἔργα ἡ μόνη ἀπόδειξις, εἶναι ὅτι «τὸ ἔμμετρον ὑπόμνημα εἰς τὰ ἔργα αὐτὰ δὲν εὐνοεῖ ἀλλαγᾶς, τὸ δὲ πεζόν, ἐπειδὴ εἶναι βραχύ, δὲν παρέχει εὐκαιρίας διὰ παρεμβολᾶς» (σελ. 33). Δὲν φαίνεται βεβαίως ὅτι τὰ δύο αὐτὰ ἔργα ἠγνοήθησαν ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ, ἴσως δὲ νὰ εὗρεθῇ σαφὴς τις ἔνδειξις διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὸ ὀρθὸν συμπέρασμα τοῦ Turyn. Ἄλλη ἀπόδειξις τῆς παρατηρητικότητος τοῦ Turyn εὐρίσκεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὑπῆρχον δύο σχέδια τῆς ἐκδόσεως τοῦ Θωμᾶ, ἐν παλαιότερον μετὰ μικροῦ ἀριθμοῦ παρεμβολῶν, σφρζόμενον μόνον εἰς τὸν κώδικα Val. Gr. 1333, καὶ ἐν μεταγενέστερον μετὰ περισσοτέρων παρεμβολῶν (σελ. 37).

Ἐπειτα ἀπὸ τὸν Θωμᾶν Μάγιστον ἀκολουθεῖ ἡ ἔκδοσις τοῦ Δημητρίου Τρικλινίου, ὅστις εἶναι ἴσως ὁ πλέον ἐνδιαφέρων καὶ πρωτότυπος ἐκ τῶν τριῶν Βυζαντινῶν φιλολόγων, διότι μόνον αὐτὸς ἐμελέτησεν εἰδικώτερον τὰ λυρικά μέλη τῶν Ἀττικῶν τραγωδιῶν. Ἄν καὶ ὀλίγοι ἐκ τῶν νεωτερισμῶν του ἐγένοντο δεκτοί, αὐτὸς ἐδημιούργησε τὰς βάσεις διὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν στροφῶν, ἥτις ἐγένετο τὸ πρότυπον τῆς *editionis principis* τοῦ Turnebus καὶ τῶν ἄλλων ἐκδόσεων μέχρι τοῦ Brunck. Ὁ Τρικλίνιος ἔχει μετρικὰ σχόλια, εἰδικὰ σχόλια ἐρμηνεύοντα ζητήματα κριτικῆς τοῦ κειμένου, καὶ μακρὰς σημειώσεις ποικίλου χαρακτῆρος, τὰς ὁποίας καλεῖ *Σχήματα*.

Προῦδν τῆς ἐργασίας τοῦ Turyn εἶναι ὅτι οὗτος κατῴρθησε νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τῶν πηγῶν τῶν σχολίων τοῦ Turnebus, τὰ ὁποῖα περιέχονται εἰς τοὺς κώδικας Paris 2711 καὶ Cambridge Dd. XI. 70.

Τὸ δευτερον τμήμα τῆς μελέτης τοῦ Turyn πραγματεύεται διὰ τοὺς *codices vetustiores*. Ὑπῆρχεν ἀρχικῶς ἐν ἀντίγραφον τῶν ἐπὶ δραμάτων τοῦ Σοφοκλέους μετὰ σχολίων, τὸ ὁποῖον ἐφθασε μέχρι τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων. Ἐξ αὐτοῦ προέρχονται ὅλοι οἱ μεσαιωνικοὶ κώδικες. Τοῦτον ὁ Turyn ὀνομάζει *ω* καὶ συμπεραίνει ὅτι ἐγράφη κατὰ τὸν Θ'/Ι' αἰῶνα, πιθανῶς εἰς μικρογράφματον γραφὴν (ἀποκλείων οὗτος ἀσφαλῶς τὴν ἀρχὴν τοῦ Θ' αἰῶνος, ὅτε ἡ γραφὴ αὕτη ἦτο ἀκόμη ἀσυνήθης). Ἐξ αὐτοῦ προέρχονται δύο οἰκογένειαι *λ* καὶ *ρ*. Ὁ γραφικὸς χαρακτὴρ καὶ ἡ μνεῖα μιᾶς ἀνωνύμου Ἰταλικῆς μονῆς εἰς ἓνα ἀπὸ τοὺς κώδικας τῆς οἰκογενείας *ρ* ἀποδεικνύει ὅτι ἡ οἰκογένεια αὕτη προέρχεται ἀπὸ τὴν κάτω Ἰταλίαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Turyn ὑποστηρίζει τὴν ὑπαρξιν μιᾶς δυτικῆς παραδόσεως τοῦ κειμένου τοῦ Σοφοκλέους. Ἀπὸ τὴν παράδοσιν *ρ* φαίνεται ὅτι εἶχε χρησιμοποιηθῇ ἐπίσης καὶ ἡ Σούδα. Ἀκολουθῶς ἔρχεται μία ὁμὰς κωδίκων τοὺς ὁποίους ὁ Turyn ὀνομάζει *deteriores*. Οὗτοι συνδέονται πρὸς τὴν παλαιότεραν παράδοσιν, ἀλλὰ εἶναι τόσον ἀτελοὺς χαρακτῆρος ὥστε νὰ διαφέρουν καὶ ἀπὸ τοὺς *veteres* καὶ ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴν παράδοσιν. Ἐπίσης ὑπάρχει καὶ ἄλλη μία ὁμὰς, τὰ μέλη τῆς ὁποίας εἶναι αὐτοτελῆ δημιουργήματα μεταγενεστέρων Βυζαντινῶν σχολιαστῶν, οὐδεμίαν ὁρισμένην παράδοσιν ἀκολουθοῦντα. Τελικῶς ὁ Turyn κατορθώνει νὰ διαχω-